

Anayasa Yargısı İncelemeleri

-1-

Editörler

Mehmet TURHAN & Hikmet TÜLEN

- ◆ *Erdal ONAR*
- ◆ *Mehmet TURHAN*
- ◆ *Fazıl SAĞLAM*
- ◆ *Bahadır KILINÇ*
- ◆ *Hikmet TÜLEN*
- ◆ *Ali KARAGÜLMEZ*
- ◆ *Kemal BAŞLAR*
- ◆ *Ü. Müge KADIGİL*
- ◆ *Kadir ÖZKAYA*
- ◆ *Şahnaz GEREK - Ali Rıza AYDIN*
- ◆ *Evren ALTAY*
- ◆ *Nurdan OKUR - Ayşegül ATALAY*
- ◆ *Mustafa ÇAĞATAY*
- ◆ *Osman CAN*
- ◆ *Alparslan ALTAN*
- ◆ *Levent MUTLU*
- ◆ *M. Oğuz KAYA*
- ◆ *Mustafa BAYSAL*

ANKARA – 2006

Anayasa Mahkemesi Yayınları
ISBN: 975-7427-35-7

Anayasa Yargısı İncelemeleri -1

Editörler

Mehmet TURHAN & Hikmet TÜLEN

© Copyright 2006, Anayasa Mahkemesi

Bu kitabın bütün hakları Anayasa Mahkemesi'ne aittir.

Anayasa Mahkemesi'nin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

İletişim ve İsteme Adresi:

Anayasa Mahkemesi Başkanlığı
Yayın İşleri Müdürlüğü
Simon Bolivar Cad. No:23 06540 Çankaya / Ankara
Telefon : (312) 440 78 78 / 1012
(312) 439 56 26
Faks : (312) 439 59 24
<http://www.anayasa.gov.tr>

Baskı ve Cilt

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Dr. Mediha Eldem Sok. 61/6 Kocatepe/ANKARA
Telefon : 0312 435 15 95
Faks : 0312 435 05 85
www.sfn.com.tr

Baskı Tarihi

Temmuz 2006

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Turhan, Mehmet 1951-, Tülen, Hikmet 1967- (editörler)
Anayasa Yargısı İncelemeleri-1 / Mehmet Turhan&Hikmet Tülen
I. Baskı, XII+700 s, 160x235 mm
Kaynakça
ISBN 975-7427-36-7
1. Anayasa Hukuku, 2. Anayasa Yargısı, 3. Karşılaştırmalı Hukuk

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Erdal ONAR	1
Türkiye’de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi Alanında Öncüler	
Prof. Dr. Mehmet TURHAN	41
Anayasa Yargısının Demokratik Hukuk Devletindeki İşlevi ve Meşruluğu	
Prof. Dr. Fazıl SAĞLAM.....	771
Anayasa Şikayeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları	
Dr. Bahadır KILINÇ.....	121
<i>Common Law</i> (Ortak Hukuk) Sistemine Sahip Ülkelerden A.B.D. ve İngiltere’de Anayasa Kavramı ve Yargısal Denetim	
Dr. Hikmet TÜLEN.....	159
Türk Anayasa Yargısı Sisteminin Başlıca Özellikleri ve Sistemde Reform Arayışları	
Doç. Dr. Ali KARAGÜLMEZ	191
İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında İlk İnceleme Aşaması	
Dr. Kemal BAŞLAR	219
Anayasa Yargısında “Davaya Bakmakta Olan Mahkeme” Kavramı	
Ülkü Müge KADIGİL.....	259
İtiraz Başvurularında “Davada Uygulanacak Kural” Sorunu	
Kadir ÖZKAYA	291
Sınırlama Sorunu ve “Davada Uygulanacak Kural” Kavramıyla İlişkisi	
Şahnaz GEREK - Ali Rıza AYDIN.....	329
İptal Davaları ve İtiraz Başvurularında Usulün Anayasal Denetime Etkisi	
Dr. Evren ALTAY.....	359
Anayasa Mahkemesi Kararlarında “Yürürlüğün Durdurulması”	
Nurdan OKUR - Ayşegül ATALAY	401
Yüce Divan Yargılaması	
Mustafa ÇAĞATAY	433
Yüce Divan Yargılamasında “Dava Zamanasımı” Sorunu	

VIII

Dr. Osman CAN	451
Siyasi Partilerin Kapatılmasında Anayasal Ölçütler	
Alparslan ALTAN	525
Siyasi Partilere İhtar Verilmesi İstemlerinin Anayasa Mahkemesince İncelenmesine Dair Yasal Düzenlemenin Anayasa'ya Uygunluğu Sorunu	
Dr. Levent MUTLU	551
Mevzuat ve Uygulama Çerçevesinde Siyasi Partilerin Mali Denetimi	
M. Oğuz KAYA	585
Siyasi Partilerin Mali Denetimi Sorunu Mevcut Durumun Eleştirisi ve Çözüm Önerileri	
Mustafa BAYSAL.....	609
Anayasa Yargısında Yargılamanın Yenilenmesi Kurumu	

1

erdal onar

*Türkiye'de kanunların anayasaya
uygunluğunun yargısal denetimi
alanında öncüler*

Türkiye'de Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Yargısal Denetimi Alanında Öncüler*

*Dr. Erdal ONAR***

GİRİŞ

Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimini hangi yargı organının yapacağı sorusu, bizi iki farklı sisteme ulaştırır. Gerçekten, böyle bir denetim, ya bir davaya bakmakta olan mahkemenin davada uyguladığı kuralın anayasaya aykırı olup olmadığını da incelemesi ve aykırı bulunduğu takdirde ihmal etmesi biçiminde olağan yargı organları tarafından; ya da, bu iş için özellikle kurulmuş bir merkezî yargı organı tarafından yapılabilir¹. Bu doğrultuda, uygulamada anayasaya uygunluk denetiminin ilk örneklerinin,

* Bu Makale, Yazar'ın, "**Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Siyasal ve Yargısal Denetimi ve Yargısal Denetim Alanında Ülkemizde Öncüler**, Ankara 2003" künyeli kitabının ilgili yerlerinden yapılan aynen alıntılarla oluşturulmuştur.

** Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ CAPPELLETTI, Mauro: **Judicial Review in the Contemporary World**, The Bobbs-Merrill Company, United States of America 1971, s. 46-51; BREWER-CARÍAS, Allan R.; **Judicial Review in Comparative Law**, Cambridge University Press, Great Britain 1989, s. 127-135, 185-194; FAVOREU, Louis: "Constitutional Review in Europe", **Constitutionalism and Rights – The Influence of the United States Constitution Abroad**, Edited by Louis HENKIN and Albert ROSENTHAL, Columbia University Press, New York 1990, s. 40-42; KABOĞLU, İbrahim Ö.: **Anayasa Yargısı**, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 55; ÖZBUDUN, Ergun: **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s. 159-160; TUNÇ, Hasan: **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısı (Denetim Kapsamı ve Organları)**, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 78-84.

olağan yargı organları tarafından sürdürülen denetim şeklinde başladığı, zamanla bu tür bir denetim için özellikle kurulmuş merkezî yargı organlarının da ortaya çıktığı ve giderek yaygınlaştığı görülmektedir².

Bir mahkemede görülmekte olan bir davada uygulanan kanun hükmünün anayasaya aykırı olduğunu gören yargıcın, bu hükmü ihmal etmesi biçiminde gerçekleştirilen anayasaya uygunluk denetiminin hayli uzun bir geçmişi vardır. Gerçekten, bu denetimin ilk örneklerinden biri, yazılı bir anayasası bulunmayan İngiltere'den getirilebilir. Yargıç *Edward COKE*, 1612 tarihli *Dr. Bonham's Case* kararında, Parlamento ve Kral tarafından yapılan kanunların, mahkemelerce yıllar boyunca verile gelen kararlardan oluşan ortak hukuka (*common law*) aykırı olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. Yargıç *COKE*, anılan kararında, yasama organınca yapılan bir kanunun, ortak hukuktan (yaygın hukuk, *common law*) kaynaklanan haklara ve ilkelere aykırı olması durumunda, geçersizliğine hükmolunacağına işaret etmekteydi ve böylece kanunların üst bir kurala uygunluğunun yargı organları tarafından denetlenmesi düşüncesinin tohumlarını atmaktaydı³.

Daha sonraki yıllarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin anayasasının hazırlanması için 25 Mayıs 1787 tarihinde toplanan Konvansiyon'da, bazı üyeler yargısal denetim konusuna eğilmişlerdi. Örneğin, bu Konvansiyon'un kayıtlarında (*The Records of the Federal Convention*), üyelerden Rufus KING'in "...yargıçlar, kanunlar önlerine geldiğinde, anayasaya aykırı görünenlerinin uygulanmasını hiç tereddüt etmeden durduracaklardır"; Elbridge GERRY'in "...Kanunların uygulanmasında Anayasaya uygunlukları üzerinde karar verme

² ÖZBUDUN (1993): s. 159; KABOĞLU (2000): s. 11-24; ÇAĞLAR, Bakır: **Anayasa Bilimi**, BFS Yayınları, İstanbul 1989, s. 188-191.

³ CAPPELLETTI (1971): s. 36-41; ÇAĞLAR (1989): s. 25-26; ÇAĞLAR, Bakır: " 'Yeni-Anayasacılık' Üzerine Notlar", **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (İHİD)**, Vakur Versan'a Armağan Özel Sayısı, Yıl 6, Sayı 1-3, Aralık 1985, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku ve İdare İlimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, s. 31-32; FEYZİOĞLU, Turhan: **Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Kazai Murakabesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 19-1, Ankara 1951, s. 153; BREWER-CARÍAS (1989): s. 98 CAPPELLETTI, Mauro and ADAMS, Clarke: "Judicial Review of Legislation: European Antecedents and Adaptations", **Harvard Law Review**, Volume 79, April 1966, Number 6, s. 1211; McWHINNEY, Edward: **Constitution-making: Principles, Process, Practice**, University of Toronto Press, Canada 1981, s. 111.

gücüne sahip olduklarından...” dedikleri görülmektedir⁴. Yine aynı kayıtlarda, üyelerden, James MERCER ve John DICKINSON'un, kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini benimsemediklerini açıkladıkları, ancak DICKINSON'un yargısal denetimden başka bir seçenek de bulunmadığını itiraf ettiği anlaşılmaktadır⁵. Aynı doğrultuda, *The Federalist Papers*'da⁶, Alexander HAMILTON da yargısal denetime değinmektedir.

Bu ilk örneklerden sonra, olağan yargı organları tarafından sürdürülen anayasaya uygunluk denetiminin kalıcı bir biçimde uygulanmaya başlaması, 1803 yılında Amerika Birleşik Devletleri Federal Yüksek Mahkemesi'nde görülen *Marbury v. Madison* davasında, Yüksek Mahkeme'nin anayasaya aykırı bulduğu bir kanunu davada uygulamaktan kaçınması ile gerçekleşmiştir⁷.

⁴ CURRIE, David P.: “The Constitution in the Supreme Court: The Powers of the Federal Courts, 1801-1835”, *The University of Chicago Law Review*, Volume 49, 1982, s. 656, dipnot 69.

⁵ ibid.

⁶ *The Federalist Papers*, Alexander HAMILTON, James MADISON ve John JAY'ın “Publius” takma adı ile kaleme aldıkları makalelerin tümüne verilen addır. Anılan kişiler, çeşitli yerlerde yayınlanmış olan bu makaleler ile, 17 Eylül 1787 tarihinde *Federal Convention*'da kabul edilmiş olan ve federasyonu oluşturan federe devletlerin ayrı ayrı onayına sunulmuş bulunan Amerikan Anayasasını tanıtma ve ona halk desteğini sağlama amacını gütmekteydiler. *The Federalist Papers* için bkz. MADISON, James - HAMILTON, Alexander - JAY, John: *The Federalist Papers*, Edited by Isaac KRAMNICK, Penguin Classics, Penguin Books, England 1987, s. 364-375. *The Federalist Papers*'ın tümü için The University of Oklahoma College of Law'un internet sahifesine de bakılabilir: <http://www.law.ou.edu/hist/federalist/> (Ziyaret tarihi: 13 Nisan 2006).

⁷ CURRIE, Amerika Birleşik Devletleri'nde, *Marbury v. Madison* davasından önce de yargı organlarında anayasaya uygunluk denetimi konusuna eğilindiğine dikkat çekmekte ve Başyargıç MARSHALL'ın, 1803 tarihli *Marbury v. Madison* kararında, bu konuda gerek mahkeme kararlarında yer alan daha önceki görüşlere, gerek Alexander HAMILTON'un *The Federalist Papers*'da belirttiği düşüncelere hiç yer verilmemiş olmasını eleştirmektedir. Yazar, 1800 tarihli *Cooper v. Telfair* davasında, Yüksek Mahkeme'nin bir federe devlet kanununun federe devletin anayasasına uygunluğunu denetlediğine ve yine 1796 tarihli *Ware v. Hylton* davasında da yargısal denetim konusuna girildiğine işaret etmekte; aynı şekilde, Yüksek Mahkeme'nin 1796 tarihli *Hylton v. United States* davasında anayasaya uygunluk denetimi yaptığının altını çizmektedir. CURRIE, 1793 tarihli *Chisom v. Georgia* davasıyla 1798 tarihli *Calder v. Bull* davasına ilişkin kararlarda, Yargıç James IREDELL'in karşı oy gerekçesinde ve ayrıksı oy açıklamasında anayasaya uygunluk konusunu ele aldığını bildirmektedir. Bkz. CURRIE (1982): s. 655-656. Ancak, kuşku yok ki, daha önceki bu örneklere karşın, anayasaya uygunluk denetiminde en ses getiren karar 1803 tarihli *Marbury v. Madison* davasındaki karardır ve bu nedenle, bu tür bir denetim denince günümüzde ilk örnek olarak ona yer verilmektedir. Ancak, yine de CURRIE'nin dediği gibi, *Marbury v. Madison*

Böylece, bu ses getiren ilk çarpıcı örnekten sonra, mahkemelerin davada uygulanan bir kanun hükmünü anayasaya aykırı bulmaları durumunda o kuralı ihmal etmeye başlamalarının önü açılmış bulunmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde birçok ülkede, anayasaya uygunluk denetiminin, davada uygulanan kanun hükmüyle sınırlı olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri'ndekine benzer şekilde, olağan mahkemeler tarafından yapıldığı görülmektedir. Bu tür bir denetimin sürdürülmesi ile ilgili olarak iki farklı duruma dikkat çekmek gerekir. Gerçekten, günümüzde bu tür bir denetim yetkisini, ya anayasa veya bir kanun mahkemelere açıkça tanımaktadır (*expressis verbis*); ya da böyle açık bir hüküm bulunmadığı halde, mahkemeler kendi yaptıkları yorumla bu yetkiye sahip olduklarına karar vermektedirler. Finlandiya⁸, İsveç⁹, Japonya¹⁰, Yunanistan¹¹ ve Estonya¹², olağan yargı

davasısı kararını kaleme alırken Başyargıç MARSHALL, kendisinden önceki bu örnekler hiç yokmuş gibi davranmasaydı daha uygun olurdu [CURRIE (1982): s. 655-656]. *Marbury v. Madison* kararından daha önceki benzer türdeki kararlar için bkz. MARCUS, Maeve: "The Founding Fathers, *Marbury v. Madison* – and so What?", **Constitutional Justice under Old Constitutions**, Edited by Eivind SMITH, Kluwer Law International, Netherlands 1995, s. 23-50. *Marbury v. Madison* davası ilgili olarak, bkz. CHRISTIANSON, Stephen G.: "Marbury v. Madison: 1803", **Great American Trials**, Editor: Edward W. KNAPPMAN, New England Publishing Associates Book, United States of America 1994, s. 68-71; FALLON, Richard H. – MELTZER, Daniel J. – SHAPIRO, David L.: **The Federal Courts and The Federal System**, The Foundation Press, Inc., United States of America 1996, s. 74-75; FEYZİOĞLU (1951): s. 165-167.

- ⁸ Finlandiya'nın 1 Mart 2000 tarihinde yürürlüğe giren 11 Haziran 1999 tarihli Anayasası'nın 106. maddesinde, "Anayasanın üstünlüğü" kenar başlığı altında, "Bir mahkeme tarafından yapılan bir yargılama sırasında, bir kanunun uygulanması Anayasa ile açık bir çatışmaya yol açacaksa, mahkeme Anayasadaki hükme üstünlük tanıyacaktır" denilmektedir. 1 Mart 2000 tarihinde yürürlüğe giren, 11 Haziran 1999 tarihli yeni Finlandiya Anayasası'nın İngilizce metni için bkz. Finlandiya Adalet Bakanlığı'nın resmî internet sahifesi: http://www.om.fi/uploads/54begu60narbnv_1.pdf (12 Mayıs 2006 tarihinde ziyaret edildi).
- ⁹ İsveç Anayasası, dört Temel Kanun'dan oluşmaktadır. Bunlar, *i*-Devletin Temel Kurumları Kanunu, *ii*- Tahta Çıkış Kanunu, *iii*- Basın Özgürlüğü Kanunu ve *iv*- İfade Özgürlüğü Kanunu'dur. 1979 yılında yapılan değişikliklerle Devletin Temel Kurumları Kanunu'nun 11. bölümünün, 14. maddesinde mahkemelerin veya diğer kamusal organların bir kuralı temel kanuna veya bir diğer üstün kurala aykırı buldukları takdirde, o kuralı uygulamayabilecekleri açıkça öngörülmüştür. Bkz. FAVOREU, Louis: "Constitutional Review in Europe", **Constitutionalism and Rights – The Influence of the United States Constitution Abroad**, Edited by Louis HENKIN and Albert ROSENTHAL, Columbia University Press, New York 1990, s. 48-49.
- ¹⁰ Japon Anayasası'nın 81. maddesinde, herhangi bir kanunun anayasaya uygunluğu hakkında en son kararı verecek yerin Yüksek Mahkeme olduğu belirtilmektedir. 3 Ka-

sım 1946 tarihli Japon Anayasası için bkz. The Solon Law Archive'in internet sahifesi: <http://www.solon.org/Constitutions/Japan/English/english-Constitution.html> (12 Mayıs 2006 tarihinde ziyaret edildi).

- ¹¹ Halen, geçirdiği bazı değişikliklerle yürürlükte olan 1975 Anayasası, bu yetkiyi mahkemelere açıkça vermiş bulunmaktadır. Ancak, bu ülke bir başka açıdan, diğerlerinden farklıdır. Gerçekten, Yunanistan Anayasası'nın 93. maddesinin 4. fıkrasında, "Mahkemeler, içeriği anayasaya aykırı bir kanunu uygulamamakla yükümlüdürler" denilmektedir. Ancak, Yunanistan Anayasası bu konuda farklı bir düzenleme öngörmüştür. Çünkü, Yunanistan'da idarî yargı ile adli yargı birbirinden ayrı iki sistem halinde oluşturulmuştur ve idarî yargıda en üst mahkeme Yüksek İdare Mahkemesi; adli yargıda en üst mahkeme ise, Yüksek Hukuk ve Ceza Mahkemesi'dir. Bunların yanı sıra, bir de hesap yargılaması yapan Sayıştay bulunmaktadır. Eğer, aynı kanun hükmünün anayasaya aykırılığı hususunda bu üç yüksek yargı organı arasında bir görüş ayrılığı doğmuşsa, sorunun Anayasa'nın 100. maddesinin 1. fıkrasının "e" bendi uyarınca Özel Yüksek Mahkeme'ye¹¹ götürülmesi gerekir. Böyle bir durumda, anılan kanun hükmünün anayasaya aykırı olup olmadığına Özel Yüksek Mahkeme karar verecek ve kanun hükmü bu Mahkeme'ce anayasaya aykırı bulunursa iptal edilecek, aykırı bulunmazsa, o kanun hükmünü anayasaya aykırı gördüğü için uygulamayan yargı organlarınc da bundan böyle uygulanması gerekecektir. Örneğin, bir kanun hükmünün adli yargıda uygulanması sırasında anayasaya aykırı olduğuna karar verilmiş ve bu karar Yüksek Hukuk ve Ceza Mahkemesi'nce onanmış, bu nedenle anılan kanun hükmünü adli yargı organları anayasaya aykırı olduğu için ihmal etmekte iseler; buna karşılık aynı kanun hükmü idarî yargı organlarınc da anayasaya aykırı görülmediği için davalarda uygulanmakta ve idare mahkemelerinin bu kararları Yüksek İdare Mahkemesi'nce de onanmış bulunmaktaysa, sorunun Özel Yüksek Mahkeme'nin önüne getirilmesi ve kesin kararı onun vermesinin beklenmesi gerekecektir. Görüldüğü üzere, Yunanistan'da bir kanunun anayasaya aykırılığı üzerinde karar vermek yetkisi esas olarak olağan yargı organlarına bırakılmıştır. Ancak, yargı organlarının bu konuda verecekleri kararlar, içinde yer aldıkları yargı sisteminin üst mahkemesince kesinleştirildiğinde, farklı yargı sistemleri arasında görüş ayrılığı ortaya çıkarsa, sorun o zaman merkezî bir yüksek yargı organı olan Özel Yüksek Mahkeme'nin kararına bırakılmaktadır. Böylece, aynı kanun hükmünün, adli yargıda anayasaya aykırı görülmesi ve bu nedenle davalarda uygulanmamasına karşılık, idarî yargıda anayasaya aykırı bulunmadığı için uygulanıyor olmasının doğuracağı çelişik durumun önüne geçilmiş olmaktadır. Sonuç olarak, Yunanistan'da kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi bağlamında, karma bir sistemin öngörüldüğü söylenebilir. FAVOREU (1990): s. 49-50; SKOURIS, Wassilios: "Constitutional Disputes and Judicial Review in Greece", **Constitutional Review and Legislation, An International Comparison**, Christine LANDFRIED (Ed.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1988, s. 188-189.
- ¹² Sovyetler Birliği'nin dağılıştından sonra, Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkelerinin çok büyük bir kısmı, anayasaya uygunluk denetiminin merkezî bir yargı organı eliyle yürütülmesi yöntemini benimsemişler ve bu nedenle anayasa mahkemeleri oluşturmuşlarsa da; az sayıda bazı ülkede, bu denetim yetkisinin olağan yargı organlarına verildiği görülmektedir. Gerçekten, örneğin Estonya'da, 1992 Anayasası'nın 149. ve 152.

organlarına bu denetim yetkisinin açıkça verildiği ülkelere örnek gösterilebilirlerken; Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, Norveç¹³, Danimarka¹⁴ ve İsrail¹⁵, bu tür bir denetim yetkisini mahkemelerin yaptıkları yorumlarla kendilerinde buldukları ülkelerin örneklerini oluşturmaktadırlar.

maddeleri uyarınca, yargı sisteminin en üstünde yer alan Millî Mahkeme, davada uygulanan kanun hükmünün anayasaya uygunluğunu da denetler ve anayasaya aykırı bulursa, onun geçersizliğine karar verir¹². Ancak, bu ülkede, farklı bir kurum daha yaratılmıştır. Bu bağlamda, Estonya Anayasası bir "Hukuk Reisiği" (*Legal Chancellor*) kurumu öngörmüştür. Tümüyle bağımsız bir konumda olan bu yetkili, kanunların ve yürütme organının işlemlerinin anayasaya ve kanunlara uygunluğunu gözlemekte ve aykırılık bulursa, bu işlemi gerçekleştirmiş olan devlet organı hangisi ise, ondan 20 gün içinde aykırılığın giderilmesini istemektedir. Bu aykırılık, süresi içinde giderilmezse; "Hukuk Reisi", konuyu Millî Mahkeme'ye iletmekte ve kanunun, ya da diğer işlemin geçersizliğine karar verilmesini istemektedir. Bkz. GÖNENÇ, Levent: **Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries**, Kluwer Law International, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2002, s. 252. Estonya Anayasası için bkz. "ICL" (*International Constitutional Law*) internet sahifesi: http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/en00000_.html (12 Mayıs 2006 tarihinde ziyaret edildi).

¹³ Yargı organlarının, açık bir yasal düzenleme olmadığı halde, baktıkları bir davada uygulanan kanun hükmünün anayasaya uygunluğunu denetleme yetkisini, yorumla kendilerinde buldukları bir başka ülke Norveç'tir. Norveç'te, Anayasa veya bir kanun bu tür bir denetim biçimini açık bir hükümle (*expressis verbis*) öngörmediği halde, 1890'lardan başlayarak, Yüksek Mahkeme'nin kararlarıyla kanunların anayasaya uygunluğunun yargı organları tarafından denetlenmesi yolu işletilmeye başlamıştır. Bu bağlamda, gerek alt derece mahkemeleri, gerek onların kararlarını temyiz yoluyla inceleyen Yüksek Mahkeme, davada uygulayacakları kanunu anayasaya aykırı gördüklerinde ihmal ederek uygulamaktan kaçınmaktadırlar. Bu konuda bkz. HUSA, Jaakko: "Guarding the Constitutionality of Laws in the Nordic Countries: A Comparative Perspective", **The American Journal of Comparative Law**, Volume 48, 2000, s. 356-357; BREWER-CARÍAS, Allan R.; **Judicial Review in Comparative Law**, Cambridge University Press, Great Britain 1989, s. 174; TUNÇ (1997): s. 109-111. FAVOREU (1990): s. 47; CAPPELLETTI (1971): s. 49.

¹⁴ Danimarka'da da, bu doğrultuda açık bir anayasal düzenleme yer almadığı halde, 1920'li yıllardan beri yargı organları, davada uygulanan kanun hükmü üzerinde anayasaya uygunluk denetimi yapmakta kendilerini yetkili görmektedirler. Bu ülkede sözü edilen uygunluk denetimine hayli seyrek başvurulmaktadır ve Yüksek Mahkeme özellikle siyasal tercihin söz konusu olduğu durumlarda, yasama organının takdirine karışmak istememektedir. Yüksek Mahkeme'nin 1999'un başlarında verdiği bir kararda, bu çekingenliğinden uzaklaştığına ilişkin işaretler görülmektedir. Gerçekten, Eğitim Bakanlığının, bu konuda bir kanunun verdiği yetkiye dayanarak bazı özel okullara yaptığı mâli yardıma son verme işlemine karşı açılan davada (*Tvind davası*), alt derece mahkemesinin aksi yöndeki kararına karşın, Yüksek Mahkeme, anılan kanunun anayasaya aykırılığına hükmetmiştir. HUSA, bu kararın, Danimarka'da Yüksek Mahkeme'nin, anayasaya uygunluk denetimi sırasında, eskiden yasama organının